

IRENA ŁABISZEWSKA¹

BIBLIOTEKA KLASZTORNA SS. KARMEŁITANEK BOSYCH W ŁODZI

Wstęp

Bibliotekarstwo klasztorne bierze swój początek w 540 r., kiedy Kasjodor założył w Vivarium we Włoszech klasztor wraz z biblioteką i szkołą. Od tej chwili biblioteki klasztorne szybko stały się ważnymi, decydującymi ośrodkami rozwoju nauki i kultury. Zakonnicy mieli obowiązek czytania i przepisywania ksiąg liturgicznych, ksiązek z literatury ascetycznej, misyjnej i oświatowej. Dbano też o przekazywanie następnym pokoleniom osiągnięć kultury antycznej. Bogatymi zbiorami szczyciły się biblioteki klasztorne Francji, Włoch, Niemiec oraz Bizancjum. Największy wkład w upowszechnianiu nauki i kultury wnieśli benedyktyni, cystersi, franciszkanie, dominikanie. Jednak wojny religijne (XVI-XVIII w.) spowodowały likwidację wielu bibliotek klasztornych, których cenne zbiory włączono do bibliotek świeckich. W Polsce ojcowie benedyktyni, cystersi, dominikanie, franciszkanie i kanonicy regularni byli założycielami przyklasztornych bibliotek oraz skryptoriów. Potężnymi ośrodkami wiedzy, nie tylko religijnej stały się Kraków, Paradyż, Łąd, Pelplin, Toruń, Płock i Wrocław. W XVII i XVIII w. wojny szwedzkie i kozackie doprowadziły większość z tych placówek do upadku. Z kolei przy kolegiach jezuickich i pijarskich zakładano biblioteki szkolne, których zbiory po kasacji zakonu jezuitów i seku-

¹ Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi.

laryzacji klasztoru stały się własnością bibliotek prywatnych, rodzinnych i uniwersyteków.

Niezależnie od rozmaitych losów bibliotek klasztornych pozostały one w świadomości społecznej miejscami kultu rzetelnej pracy umysłowej i twórczej myśli ludzkiej.

Historia łódzkiego klasztoru ss. Karmelitanek Bosych

W Łodzi, przy ul. św. Teresy 6 znajduje się klasztor pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus, w którym zamieszkały ss. karmelitanki bose. Przybyły tu zaproszone przez ks. biskupa Wincentego Tymienieckiego, który w marcu 1927 r. erygował klasztor. W roku następnym (10 V 1928r.) z Przemyśla przyjechało siedem sióstr wraz z m. Stanisławą Marią Chrzanowską. Z powodu braku odpowiedniego lokum, siostry zamieszkały tymczasowo przy ul. Zgierskiej 172. Pięć lat trwała zbiórka funduszy na budowę nowego klasztoru. Budynek powstawał w latach 1933-1935, a budowa kościoła trwała od 1939 r. do roku 1952. W ciągu dwóch lat zbudowano trzy skrzydła klasztoru. 23 lipca 1935 r. trzynaście sióstr mogło zająć nowe miejsce zamieszkania. Poświęcił je biskup Włodzimierz Jasiński, ordynariusz łódzki.

W okresie okupacji klasztor zamieniono na więzienie dla kobiet, karmelitanki zaś wywiezione zostały przez Niemców do Warszawy (4 IV 1941r.). Tam zamieszkały gościnnie u sióstr wizytek. Po upadku powstania warszawskiego nie ominęła sióstr dalsza wojenna tułaczka – przebywały w różnych miastach Polski: w Łowiczu u ss. bernardynek, w krakowskim Karmelu, w Czernej u ss. karmelitanek. Dopiero 4 IV 1945 r. dziesięć zakonnice mogło powrócić do zniszczonego klasztoru. Zmuszone były kwestować na budowę nowego kościoła, którą rozpoczęto 4 V 1949 r. W kilka lat później, 24 VIII 1952 r. biskup Michał Klepacz poświęcił klasztorny kościół pw. św. Teresy od Dz. J.

W czasach stalinowskich odebrano karmelitankom większą część ogrodu, jednak dzięki interwencji władz kościelnych nie wysiedlono sióstr z miejsca zamieszkania. 28 V 1958r. biskup Jan Fondaliński konsekrował kościół karmelitanek. W ołtarzu głównym umieszczono obraz Patronki kościoła pędzla Piotra Stachiewicza. Ze względu na liturgiczne wskazania Soboru Watykańskiego II, dobudowano orato-

rium dla sióstr, objęte klauzurą w grudniu 1990 r., a poświęcone w sierpniu 1991 r.

Obecnie w klasztorze, w klauzurze mieszka trzynaście sióstr i jedna tzw. siostra zewnętrzna.

Historia biblioteki klasztornej ss. karmelitanek bosych w Łodzi

W 1928 r. siostry karmelitanki bose z Przemyśla, które przeniosły się do Łodzi w celu założenia klasztoru, przywiozły ze sobą kilkaset książek. Przechowywano je przez kilka lat w skrzyniach z powodu braku miejsca na regały. Taki był początek karmelitańskiej biblioteki. W ciągu lat biblioteka klasztorna stopniowo powiększała się o nowe nabytki. Były to głównie książki polskie i francuskie. Te ostatnie stanowiły dar dla nowego klasztoru od ss. karmelitanek z Francji, a ponieważ większa część zakonnej wspólnoty doskonale znała język francuski, książki te przyjęto z ogromną wdzięcznością.

W 1935 r. siostry przeniosły się do nowo wybudowanego klasztoru, w którym znalazło się osobne pomieszczenie na księgozbiór. W 1939 r. był on już dość znaczny. Dwa lata później okupanci zajęli klasztor, jednak książki zostały oddane na przechowanie kilku znajomym osobom. Niestety, po powrocie do Łodzi w 1945r. siostry odzyskały tylko część swoich zbiorów.

W czasach PRL klasztor borykał się z poważnymi kłopotami materialnymi. Trudna i skomplikowana była sytuacja wydawnictw katolickich, co spowodowało, że książek i czasopism do klasztoru przybywało mało. W latach 70-tych ich liczba wynosiła ok. 3000 wol. Z wielu powodów zbiory biblioteczne nie były opracowane. Rejestr książek i czasopism prowadzono w sposób niefachowy, co utrudniało korzystanie z lektur. Powzięto więc decyzję o skatalogowaniu zbiorów. Zatrudniona przez władze klasztoru p. mgr Jadwiga Żupnik skatalogowała książki i czasopisma, a następnie wprowadziła siostry w tajniki ich opracowania. Pod jej kierunkiem cały księgozbiór został skatalogowany alfabetycznie i przedmiotowo. Podobną pracę nad następnymi wpływami wykonywała do 1998 r. p. mgr Jolanta Józwiak. Zatrudniając ją, chciano odciążyć siostry, które z powodu nadmiernej ilości obowiązków zakonnych nie były w stanie podjąć się systematycznej pracy w bibliotece.

Dzisiaj biblioteka ss. karmelitanek bosych posiada 4864 skatalogowanych książek i czasopism. Dominują książki w języku polskim i francuskim. Jest też niewielka liczba książek hiszpańskich, łacińskich i innych. Około 200 pozycji jeszcze nie opracowano. Biblioteka klasztorna mieści się w klauzurze. Stanowi ją osobny pokój wyposażony w drewniane regały, bloki katalogowe, szafę na czasopiśma, w stół i stołeczki (siostry nie używają krzesel z oparciami).

Funkcje biblioteki

Biblioteka klasztorna ss. karmelitanek spełnia podstawowe funkcje właściwe każdej - niezależnie od wielkości i charakteru - bibliotece: gromadzenia, opracowania, magazynowania i konserwacji oraz udostępniania zbiorów. Z uwagi na specyficzny jej charakter wynikający z faktu, iż mieści się w klauzurze i służy niewielkiemu gronu osób, zadania te mają dość wąski zakres. Zbiory gromadzone są na podstawie ofert i katalogów wydawniczych przysyłanych do klasztoru z wydawnictw katolickich, m.in. OO. Karmelitów Bosych z Krakowa, Księży Salwatorianów z Mikołowa, Księgarni św. Wojciecha z Poznania, Pallotinum z Poznania, Wydawnictwa Księży Jezuitów z Krakowa. Publikacje swoje oferują także oficyny zagraniczne: Edition du Dialogue i Editorial de Espiritualidad z Paryża, Edizioni Segretariato „Pro orantibus”, Imprimerie Anner-Andre i Tipografia Poliglotta Vaticana z Rzymu.

Współpraca między bibliotekami klasztorными jest również źródłem informacji o ciekawych nowościach wydawniczych. Bywa też, iż osoby świeckie odwiedzające klasztor mówią o interesujących książkach. Każdego miesiąca pewna suma z budżetu klasztorного przeznaczona jest na zakup nowości. Rzadko są to książki i czasopiśma zagraniczne, ale zdarza się, że z okazji profesji zakonnej lub imienin, siostry karmelitanki z Francji przysyłają książki w darze. Nie praktykuje się natomiast wymiany między bibliotekami zakonnymi.

Opracowanie książek i czasopism polega na wpisaniu ich do inwentarza i skatalogowaniu.

Druga część inwentarza (I cz. zaginęła) prowadzona od 1965 r. obejmuje strony 99-196. Tytuł rejestru brzmi: Inwentarz księgozbio-

ru ss. karmelitanek bosych w Łodzi. Zawiera on ogólne wskazówki oraz instrukcję prowadzenia go.

Książki i czasopisma wpisywane są do następujących tabel: data wpisu, nr inwentarza, znak miejsca (sygnatura), autor, tytuł, miejsce wydania, rok wydania, nr dowodu wpływu, sposób nabycia, cena lub wartość książki/ oprawy, ubytki, uwagi.

Np.

Nr inwentarza: 197
Znak miejsca : K
Autor : Kłós Józef
Tytuł : Podręcznik do adoracji Najświętszego Sakramentu
Miejsce wyd.: Poznań
Rok wyd. : 1907

Trzecia część inwentarza rejestruje dokumenty od 1984 r. do roku bieżącego, a jego tytuł brzmi: Księga inwentarzowa księgozbioru od nr 392 do nr 486. Zaczyna się od strony 197 (dalsze strony nie są ponumerowane). Zawiera wskazówki dotyczące prowadzenia księgi. Inwentarz uwzględnia podobne rubryki jak cz. II rejestru.

Np.

Nr inwentarza : 481
Znak miejsca : M
Autor -Twórca : ks. Paprocki Henryk
Tytuł-Tom-Rocznik : Teksty o Matce Bożej. Prawosławie cz. I.
Rok wydania. Wydawca : 1991, Niepokalanów
Nr dowodu wpływu lub akcesji:
Sposób nabycia: kupno
Cena lub wartość:
Nr ubytku:
Uwagi:

W inwentarzu dopisywane są na bieżąco uzupełnienia. W obydwu częściach inwentarza zachowana jest numeracja ciągła. Każdy wpisany do rejestru dokument otrzymuje znak własnościowy.

Stanowi go owalna pieczętka z napisem łacińskim: *Conventus Carmelit Discal Lodzensis sub titulo S. Theresiae ab Inf. Jesu.*

Książki i czasopisma są skatalogowane alfabetycznie i przedmiotowo. Uproszczony opis dokumentów podaje tylko niezbędne elementy tj: autor lub tytuł pracy zbiorowej, miejsce wydania, rok wydania, liczba stron, sygnatura.

Np.

1. Adamska Janina Immakulata

Błogosławiona Elżbieta od Trójcy Przenajświętszej. Biografia.

Kraków 1987 s. 269 syg. C4086

2. Aby we wszystkim Bóg był uwielbiony. Rozważania monastyczne.

Tyniec 1984 s. 226 syg. B3916

Podobny opis występuje w katalogu działowym. Dodatkowym elementem opisu jest hasło przedmiotowe dokumentu. Kartki katalogowe pisane są odręcznie.

W bibliotece ss. karmelitanek nie ma oddzielnego pomieszczenia magazynowego. Książki i czasopisma są poukładane na regałach, nie są formatowane. Właściwa temperatura pomieszczenia i wilgotność powietrza zapewniają zbiorom bibliotecznym dobre warunki. Ustawienie książek na półkach oraz kotary w oknach chronią je przed nadmiernym światłem. Pomieszczenie jest wietrzone, bardzo dobre warunki higieniczne zabezpieczają zbiory przed zniszczeniem. Z uwagi na skromne środki finansowe siostry „reperują” książki we własnym zakresie, rezygnując z usług introligatora. Książki nie są oprawione, nie sporządza się skontrum księgozbioru. Brak miejsca w bibliotece skłania do wycofania książek rzadko czytanych, m.in. w języku starofrancuskim.

Zbiory biblioteki udostępniane są tylko zakonnicom mieszkającym w klasztorze. Początkowo wypożyczano je także osobom „zaufanym”. Zbyt często jednak książek i czasopism nie oddawano i ówczesny ojciec prowincjał zabronił ich wypożyczenia.

Obecnie w bibliotece jest wolny dostęp do półek. Przy wypożyczeniu należy wyjąć kartę książki i wpisać na niej swój numer oraz datę wypożyczenia. Karty te są przechowywane w pudełku. Przy

zwrocie książkę lub czasopismo oddaje się siostrze bibliotekarce (co kilka miesięcy inna osoba pełni tę funkcję), która ponownie wkłada do niej kartę i odkłada ją na miejsce. Siostry mogą czytać w bibliotece, w swoich celach i w refektarzu. Czasopisma bieżące oraz nowości książkowe wykładane są na stole w holu i po przeczytaniu – oddawane do biblioteki.

Zawartość księgozbioru

Księgozbiór w bibliotece ss. karmelitanek bosych uporządkowany jest wg następującego schematu:

O Dzieła treści ogólnej. Wydawnictwa zbiorowe rozmaitej treści. Encyklopedie. Słowniki.

np. Słownik wyrazów obcych. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1963 s. 720

A Modlitewniki

np. Dunin Z. B. : Miłosierdzie Boże ogarnij nas! Nowenna i modlitwy dla dusz skupionych. Kraków : Wydaw. Mariackie, 1949 s. 56

B Ascetyka i mistyka praktyczna. Doskonalenie duchowe. Rekolekcje.

Rozmyślania.

np. Grabowski Alfred, ks.: Zawsze z Bogiem. Mikołów: Wydaw. Księży Salwatorianów, 1937 s. 67

C Dzieje Karmelu. Reguła Zakonu. Św. Jan od Krzyża. Św. Teresa d'Avilla.

Św. Teresa z Lisieux. Żywoty świętych , błogosławionych i zasłużonych dla Karmelu. Autorzy karmelikańscy i doskonalenie duchowe w Zakonie np. Teresa od Dzieciątka Jezus, św. : Dzieje duszy... Poznań : Księgarnia św. Wojciecha, 1930 s. 447

D Chrystologia. Nabożeństwo do Pana Jezusa

np. Adamski Stanisław : Chrystus Bóg. Warszawa, 1902 s. 97

K Historia i organizacja Kościoła. Pismo Św. Liturgia. Sakramenty św.

Historia Zakonów. Teologia dogmatyczna, apologetyczna, ascezyjno-mistyczna Filozofia. Etyka. Misterium Kościoła. Duch Św.

np. Marcol Alojzy : Pokuta i sakrament pokuty. Opole: Wydaw. Świętego Krzyża, 1992 s. 177

M Literatura o Najświętszej Maryi Pannie i św. Józefie

np. Drozd Jan, SDS : Maryja w roku kościelnym. Kraków : Michalineum, 1983 s.190

N Żywoty świętych i błogosławionych. Życiorysy zasłużonych dla Kościoła postaci.

np. Święty Jan Kanty : w sześćsetną rocznicę urodzin 1390-1990. Kraków : „Secesja” : nakł. Kolegiaty Św. Anny, 1991 s. 175

R Różne. Kalendarze. Informatory. Albumy. Wydawnictwa okolicznościowe.

np. Luciani Albino: Listy do sławnych postaci. Warszawa,1982 s. 210

S Czasopisma

np. Almanach des Annales de Sainte Therese de Lisieux, Bulletin du Voien de L'Univers Catholique, Contemplation et Apostolat, Głos Karmelu, Homo Dei, Mijsje katolickie, Poslaniec Serca Jezusowego, Przewodnik Katolicki, Polonia Sacra, Msza Święta i inn.

W księgozbiornie nie ma rękopisów ani starych druków. Nie brak jednak pozycji cennych, zasługujących na szczególną uwagę. Wśród nich jest „Autobiografia mistyczna M. Teresy od Jezusa” [Marchockiej] - jeden z nielicznych ocalałych egzemplarzy edycji z 1939 r., którą prawie całkowicie zniszczyli Niemcy w czasie II wojny. W księgozbiornie znajduje się paryskie wydanie „Dokumentów Soboru Watykańskiego II” - dar papieża Pawła VI dla naszego kraju z okazji Millenium Chrztu Polski.

Oprócz druków zwartych i ciągłych obecne są też muzykalia: płyty analogowe i kompaktowe, kasety. Zawierają one nagrania homilii

papieskich, wykładów i konferencji tematycznie związanych z życiem zakonnym, liturgiką, patrologią. Siostry słuchają też nagrań rekolekcyjnych, pieśni religijnych i kolęd. W fonotece znajduje się magnetofon, adapter oraz odtwarzacz do płyt CD (dar od księży diecezjalnych). Muzykalia nie są objęte żadnym rejestrem. Nie są też opracowane.

Czytelnictwo

„Mniszki będą wiernie przestrzegać czasu przeznaczanego na czytanie duchowe, w którym będą czytały Pismo św. i pisma św. N. Matki Teresy i św. N. Ojca Jana od Krzyża, co powinno stanowić podstawowe źródło ich formacji i życia duchowego. Niech także czytają pilnie pisma św. Teresy od Dz. J. Oprócz książek wymienionych w numerze 59 Konstytucji, Przeorysza niech postara się o inne jeszcze aprobowane książki takie jak pisma Ojców Kościoła i Świętych, komentarze do Pisma św. i Liturgii, Historii Kościoła i zakonu oraz inne, które mogłyby dopomóc mniszkom do pogłębienia życia wewnętrznego i duchowości karmelitańskiej”

(z Konstytucji Zgromadzenia)

Słowa te najwymowniej świadczą o roli książki w formacji zakonnej ss. karmelitanek.

Do lat 50-tych jedynie przełożona zakonu miała wstęp do biblioteki. Ona też proponowała siostronom lektury i je udostępniała. Taki był ówczesny zwyczaj w klasztorze. Dziś karmelitanki mogą korzystać z biblioteki w niedziele i święta. Najczęściej czytają książki w swoich celach, w chórze zakonnym lub refektarzu. Zbiory udostępnia siostra bibliotekarka. Największym zainteresowaniem cieszą się lektury traktujące o dziejach Karmelu, pisma św. Teresy z Avilla, św. Teresy od Dz. J., św. Jana od Krzyża. Czas przeznaczony na czytanie duchowe siostry poświęcają studiom nad historią i organizacją Kościoła, sakramentologią, filozofią, etyką. Czytają też literaturę maryjną. Najważniejsza jest jednak systematyczna lektura Pisma św. Starego i Nowego Testamentu. Siostry mają obowiązek codziennego, godzinnego czytania. Nie prowadzi się statystyki czy-

telnictwa. Obowiązuje „niepisany” regulamin biblioteki zgodnie z którym:

- siostry samodzielnie wybierają dla siebie książki i czasopisma
- nie wolno czytać książek nieobłożonych
- jednorazowo można wypożyczyć 4-5 wol.
- lektury można przechowywać (w celi) 1 rok.

Po przeczytaniu odkłada się książki na stole w bibliotece. Do obowiązków siostry bibliotekarki należy włożenie karty książki i umieszczenie jej na regale.

Z tego księgozbioru nie wolno wypożyczać książek na zewnątrz.

Biblioteka nowicjackska

W klasztorze ss. karmelitanek bosych znajduje się oddzielny księgozbiór nowicjacki, nieopracowany, liczący ok. 250 wol. Obejmuje on kanon lektur obowiązkowych dla nowicjuszek. Zgodnie bowiem z Konstytucją zakonu „...czytanie niemniej jest potrzebne dla podpory duszy, niż pokarm dla posiłku ciała”.

Mistrzynie nowicjatu zaleca młodym siostronom książki i czasopisma pełniące rolę formacyjną z liturgiki, historii Kościoła a także encykliki, adhortacje, dokumenty soborowe. Ponadto, zadaniem mistrzyni nowicjatu jest przygotowanie sióstr do samodzielnego wyboru lektur.

O tym, czym była i jest właściwa lektura w codziennym życiu niech zaświadczą wypowiedzi samych sióstr:

„Od dzieciństwa książka była mi towarzyszem i przyjacielem. Wypożyczałam je z kilku bibliotek, kupowałam za drobne oszczędności, a potem za zapracowane pieniądze. Obdarowywałam nimi drogie mi osoby. Książki ukazywały mi sens życia, jego wartość. To mnie poprowadziło do Karmelu, gdzie w pełni mogę żyć wartościami poznanyymi.”

S. Maria, lat 35

„Książkę „Traktat o prawdziwym nabożeństwie do N.M. Panny” św. Ludwika Grignon de Montfort przeczytałam we wczesnej młó-

dości. Ta książka ukazała mi sens poświęcenia się Bogu całkowicie. Dzięki niej jestem szczęśliwą karmelitanką bosą”

S.M. Katarzyna, lat 27

„Przez całe me życie tak świecki jak i zakonne książka odgrywa wielką rolę. Na modlitwie mówię do Boga, przez dobrą lekturę często słyszę Boga do mnie przemawiającego. Książka mnie uczy i formuje.”

Zakonnica, lat 54

„W moim życiu książka pełni niezastąpioną rolę - jest źródłem wiedzy i pomocą w modlitwie. Po przeczytaniu „Dziejów duszy” św. Teresy od Dz. J. odkryłam w sobie powołanie do zakonu, w którym żyję szczęśliwa.”

Zakonnica, lat 68

Księgozbiór dla osób świeckich

W klasztorze karmelitańskim jest jeszcze księgozbiór dla osób świeckich. Liczy on ok.200 wol., które udostępniane są na zewnątrz osobom pragnącym pogłębić swoje życie wewnętrzne. Aby książkę wypożyczyć należy podać imię i nazwisko oraz dokładny adres. Dane te są rejestrowane w specjalnym zeszycie wypożyczeń. Książki z tego księgozbioru można wypożyczyć na kilka miesięcy, udostępnia je siostra kołowa. Zbiory te nie są opracowane.

Biblioteka klasztorna ss. karmelitanek bosych jest prowadzona rzetelnie, na wysokim poziomie. Zróżnicowany tematycznie księgozbiór zawiera wiele cennych zbiorów, a tym samym spełnia swoją zasadniczą tj. formacyjną rolę służąc systematycznemu pogłębianiu życia duchowego całej społeczności zakonnej.

Streszczenie

Tekst powyższy został opracowany głównie na podstawie rozmów przeprowadzonych z Matką Przełożoną Klasztoru SS. Karmelitanek Bosych w Łodzi. Prezentuje księgozbiór klasztorny, jego strukturę i funkcje. Zwraca uwagę na rolę książki w życiu ducho-

wym siostr. Jest pierwszą publikacją nt. biblioteki w łódzkim Karmelu.

The Summary

The article presents the history and the activity of the monastic library of Carmelite Nuns in Łódź. It tells about its structure and its functions. It presents the collections of the library. The basic source of the resources in this library are the inventories, which may also be studied as evidence of monastic culture. This text tells about the reading among the nuns, their attitude to books determined by the character of the order, its function and wealth. It shows book's influence on the monastic formation.

Bibliografia:

1. Birkenmajer, Aleksander red. (1971). *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, XXII, 2874 łamów : faks., il. (w tym kolor.), rys.
2. Łoziński, Bogumił (1998). *Leksykon zakonów w Polsce : informator o życiu konsekrowanym*. Warszawa: Katolicka Agencja Informacyjna, 432 s. : il.
3. Wilder, Dominik oprac. (1990). *Prawie wszystko o Karmelu*. Kraków: Wydaw. Ojców Karmelitów Bosych, 129 s.